



Original Contribution

ОСОБЕНОСТИ НА АГРЕСИВНОСТТА ПРИ МОМЧЕТА И МОМИЧЕТА В ПУБЕРТЕТА И ЮНОШЕСТВОТО

Маргарита Пехливанова

Технически колеж – Ямбол

ABSTRACT

The reported increase of aggressiveness among the young people, the demonstration of violence among the school students – all these illustrate one of the most burning problems of society. Despite of the continuous professional interest the various specialists show in the issue of school students' violence and with all the experience gained, there are still some unresolved problems.

The research covered 119 school students in the Yambol County aged 11-18 years, 56-boys and 64-girls. The report analyses special of features of aggressiveness in boys and girls in puberteta and adolescence.

Differences in the pattern of male and female behavior are attributed mainly to changes in the psyche of women and their achievements in society. Higher are the values of physical aggression in boys and adolescents, where girls and girls - verbal and indirect forms of aggression.

Key Words: aggressiveness, violence, puberty, adolescence stages, boysq girls

УВОД

Въпреки разнообразните и дългогодишни изследвания по проблемите на агресията и агресивността, в това число и при подрастващите, през последните години се забелязва повишаване на агресията и агресивното поведение в обществото. Съвременната цивилизация поражда кризисни явления и в училищната среда. Тревожни са данните за проявата на антихуманност, понижените етични, нравствени критерии и липсата на изградена ценностна система при децата и подрастващите. Наблюдава се тенденция за нарастване на на агресията при момичетата, както и за проява на форми на агресия, считани като характерни за момчетата.

Различни по своята същност и подходи теории, които са насочени към изясняване същността, формите на агресивността, факторите, които я провокират, не посочват достатъчно данни за определящо влияние на пола върху проявите на агресия и агресивно поведение при подрастващите момичета и момчета.

ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА

Изяснявайки физиологичните основи на агресивността някои автори, приемат, че провокираната агресия пряко е свързана с равнището на тестостерон, който при мъжете е десет пъти повече отколкото при жените. Те смятат, че, подрастващите момчета, които притежават по-високо съдържание на тестостерон ще отговарят на поведенчески провокации по-агресивно от останалите. По-важното е, че високото съдържание на тестостерон в кръвта обикновено се съчетава с понижена способност да се понася фрустрация и конфликтни ситуации. Наблюдава се, че високото равнище на тестостерон се съпровожда в повечето случаи с: изразяване на вербална агресия; предпочитания към спорове, свързани с насилия.

Някои автори [3, Богарт, Фишер, с. 15 по Кон] твърдят, че самата природа на мъжа го кара да бъде насилник и агресор, защото агресивното поведение се детерминира и се стимулира от тестостерона, а опитът за модификация е еквивалентен на кастрация...” Кон И. подчертава, че тук от значение е и социално-възрастовия фактор, защото някои свойства, като агресивността и сексуалността, характерни за

*За контакти: Маргарита Пехливанова, ул.
"Гр.Игнатиев №37", ТК – Ямбол;
e-mail: margopehlivanova@abv.bg

“мъжествеността”, се проявяват по-различно при подрастващите и младите мъже.

От гледна точка на антрополозите [3., с.16] се говори за “синдром на младия самец”(M. Daly and M. Wilson, 1994) при различни видове животни, посочват се сходствата в агресивното поведение на примати и млади мъже, като го свързват с повишена секреция на тестостерона. Според академик Игор Яковлевич Кон “мъжката агресивност действително има природни предпоставки, тя се явява и чисто биологически феномен и не винаги е антисоциална”. Подобно е мнението на много психолози, които разглеждат агресивността като висока съревнователност, енергия, предприемчивост, отстояване на интереси и др. Изследователите смятат, че прерастването в насилствено поведение зависи също така от утвърдените обществени норми за разрешаване на конфликти (“култура на насилието”) и от индивидуалните особености на личността.

Изследванятията на някои автори (Р. Ренгъм, Д. Петерсон) при животните и в примитивни човешки общности, показва, че мотивите и проявата на насилствено поведение са преплетени. Изследователите посочват агресивно поведение и жестокост при самци, което им осигурява господстващо положение, но против кого и как се проявява зависи от характера на живота на вида, а при някои видове женските самки проявяват по-често агресия и насилие.

Ф. Штайнигер описва случаи на жестоки битки между сивите плъхове, при което убийците могат да бъдат мъжки ли женски [3]. При хиеновите кучета и хиените убийците са предимно самки. За връзка между леталната агресия с пола е установена силна зависимост от социоекологията на вида. Може да се види отчетлива корелация между типа съобщество (кой пол е доминиращ, заинтересован ли е от защита на територията, проследява ли се между представителите на този пол склонност към обединение в коалиции) и възможност за унищожаване на себеподобни. При човека и шимпанзето социалната система е организирана доминиране на мъжкия пол над женския и именно самецът демонстрира териториално поведение и по-висока степен на агресия.

Въпреки, че при хората запазване на агресивността не е необходима поради родителската опека и действащите правни норми, изработените през юношеството навици при момчетата за доминиране им помагат в зряла възраст.

Други изследвания установяват, че по-високите концентрации на тестостерон са свързани с по-високи равнища както на споделяна, така и на действителна агресия при мъжете. Арчър и Уестън отбелязват, че 11 годишните момчета показват по – голяма физическа агресия от момичетата, докато при 6 годишните това не се забелязва. 11 годишните момчета проявяват по – голяма склонност към вербална агресия, отколкото момчетата. Според П.Цоков, хормоналната регулация е по-скоро част от предхождащи условия, а не непосредствена причина за агресия.

Теория за половата типизация, основаваща се на разбирането за социалното научаване, придава решаващо значение на механизма за подкрепата. Половите разлики при агресивно поведение се дължат по-скоро на различия в отношението на момчетата и момичетата към агресивните действия, тъй като мъжкят стереотип все още включва агресивността и агресивното поведение при момчетата е очаквано и по-често насърчавано.

Юношите и младите мъже, които притежават физически, поведенчески и психологически свойства различни от тези на девойките, жените и възрастните мъже, се обособяват в особена социално-демографска група. Образът на младежите, които наподобяват доминантния самец не се възприема еднозначно положително, особено в съвременното общество, за това подрастващите търсят поле на изява в силови спортове, бойни действия, където агресивността получава одобрение.

Други, автори разглеждат мъжката агресивност като следствие от неправилното възпитание на момчетата и изискват то да бъде променено. Американската писателка Мириам Мидзян смята чрез радикалното изменение на възпитанието на момчетата, да се спаси човечеството от мъжката агресивност. Тя прави доста крайни предложения като: да бъдат забранени агресивните спортни игри, включително футбола и бокса, децата да гледат по телевизията само програми без агресия и секс, а на подрастващите да не се продават дискове с хеви метъл и т.н.

Като начин за редуциране на агресивността при момчетата, същата авторка посочва необходимостта за решаване на конфликти по мирен начин, подготовка и участие на мъжете при възпитанието на децата в семейството. [3, с.15]

Автори като: С. Бьом, И. Бенойст, Дж. Бютчер, Б. Майор, Дж. Хейлбрун, Б. Алфред, И.С.Кон, приемат, че хората изпълняват като “мъжки”, така и “женски роли” и когато съчетават двете измрения са социално по-гъвкави и адаптивни. Когато по-силно е изразено едното от измеренията, се появява чувство на тревожност, дезадаптация, ниска самооценка, когато се налага изпълнението на дейности и роли, характерни за представителите на другия пол. В обществото и заемания социален статус, на всеки човек се налага да изпълнява роли и да извършва дейности, които са характерни за другия пол и изискват противоположни качества. Въпреки условното обособяване на три основни стила на общуване и поведение: феминен, маскулинен и андрогинен, при различните хора доминира винаги определен стил на поведение.[2]

Според Хофшеде първичните ценностни ориентации на маскулинната култура се отличават с висока оценка на личните успехи; високият социален статус се смята за доказателство на личния успех; цени се голямото, мащабното; децата са обучавани да се възхищават на силния; неудачниците се избягват; демонстрацията на успеха се счита за добър тон в общуването; мисълта тегне към рационалността; диференциацията в семейството е силно изразена; хората са много загрижени за самоуважението.[3]

В обществата с феминната култура, на преден план излиза необходимостта от консенсус; цени се грижата за другия и симпатия към страдащия; щадят се чувствата на другите хора; ясно изразена е ориентацията към обслужване; високо се цени скромността; мисленето е по-интуитивно; принадлежността към някаква общност или група е важна.

Кон подчертава, че настъпилите дълбоки социални структурни промени, се отразява на разбирането на ролята и мястото на мъжете и жените и води до промяна в нагласите, очакванията и ценностите, които променят и индивидуално-психологическите различия между

представителите на двата пола в такъв смисъл и в проявите на агресивността като предимно характерна за момчетата.

Представителите на социологията и съвременната психология, приемат, че първо се променя социалното положение и характер на дейността на мъжете и жените, а като следствие от това базовите нагласи и ценности и чак тогава психологическите свойства.

Мъжете съхраняват сексуалността си и такава особеност на “мъжкия характер” като агресивността и склонността към насилие. Проявите на агресивност при младежите и мъжете не могат да се свържат механично само с базовото ниво на тестостерона, а е необходимо да се разграничават и проявите на “защитна” агресия и агресивно-насилствено поведение.

Ерик Фром подчертава, че се разграничават два различни вида агресия. Първият, който е характерен за всички животни, с психогенен нагон да напада (или да бяга), когато жизнените му интереси са заплашени. Според него тази “защитна”, “благоприятна” агресия е свързана с естествения подбор на вида и индивида, тя е биологично адаптивна и престава да действа, когато заплахата не съществува вече.”[5 , с.15]

Вторият вид нарича “зловредна” агресия, жестокост и деструктивност, която той приема, че е специфична за човешкия вид, отсъства в повечето бозайници, не е биологично адаптивна и филогенетично програмирана.

Защитната агресия е част от човешката природа, макар и не вроден инстинкт, но реалният проблем е наличието и проявата на насилие и отнемане на живота на представители от собствения вид без биологическа или икономическа причина, при което човек изпитва удоволствие от това. Фром подчертава различието между благоприятно-защитна и зловредно-конструктивна агресия, като свързва тези понятия с фундаменталната разлика между инстинкт и характер. Той приема, че инстинктите отговарят на физиологичните нужди на човека, а характеро-обусловените наклонности – са екзистенциалните му нужди, които са специфично човешки. Авторът приема, че екзистенциалните нужди са еднакви за всеки човек, то доминиращите наклонности при хората са различни. При задоволяване на екзистенциалната си нужда “да причинява нещо”, “да направи пробив”,

различните хора се ръководят от доминираща наклонност (обич или наклонност за разрушаване), а те зависят предимно от обществените обстоятелства.

Доказано е, че по време и след състезание при победителите нивото на тестостерона рязко се повишава, а при загубилите нивото остава същото или се снижава. Ключов фактор е достигането и преживяването на успеха, в резултат на което тестостерона се повишава, както при мъжете, така и при жените.[3, с.17]

С промяната в производствените отношения, в политиката, в семейните отношения и т.н., представата за “идеалния мъж” се променя и съвременните девойки и жени не приемат агресивността като положителна черта и смятат, че трябва да се прилага при определени обстоятелства и ограничени условия (спорт, война). Този проблем предизвиква особено горещи спорове сред учени и публицисти.

Според изследванията на учени в различни области, жените са носители на промените в традиционните за предходните общества социални роли, защото тяхната дейност и психика се променят по-радикално от тази на мъжете. Заменя се биологическият с социокултурния подбор за оцеляване, тъй като жените приемат за преимущество не най-силните и агресивни мъже, а по-умните и креативни, които могат да осигурят висок социален статус на себе си и потомството. Наблюдава се намаляване на разликите в модела на мъжкото и женско поведение, което по-скоро се обуславя от промените в психиката на жените и постиженията им в социалните, производствени и семейно-битовите отношения.

МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изследването е проведено през периода на 2006-2009 година в Основно училище „Св.Климент Охридски”- град Ямбол и Средно общобразователно училище „П. Яворов”- град Стралджа.Обхванати са 120 ученика.Изследваните ученици при обработката на данните са обединени в следните възрастови групи: 10-11 години – 2; 12-13 години – 72; 14-15 години – 21; 16-18 години – 25. От изследваните ученици 56 са момчета, а 64 - момичета.

Използван е въпросник на Бъс – Дюрки за измерване на агресивността и формите на агресивни реакции.

В периода на пубертета се забелязва по-ранно психосексуално развитие на момичета от момчетата, като се приема, че при момичета започва с около 2 години по-рано и продължава 3-4 години, а не 4-5. Въпреки, че момчетата са физически по-силни от момичетата, те проявяват по-голяма чувствителност към въздействието на различни физически и психически фактори. Важни за развитието на подрастващите имат не само биологическите предпоставки, но и социално-културните представи на възрастните относно мъжествеността и женствеността, приети като стереотипи в обществото. През последните години се забелязва промяна в тенденцията, че агресивното поведение, характерно предимно за момчетата и юношите, се наблюдава и при момичетата. Често при решаването на различни конфликти момичетата проявяват вербална, индиректна и физическа агресия.

Таблица 1. Проява на различни форми на агресия при момичетата и момчетата

Възрастови групи		Форми агресивност в %			
		телесна	индиректна	вербална	опозиционно
10-11 г.	момчета	100%	-	-	100%
	момичета	100%	-	100%	100%
12-13 г.	момчета	55,88%	29,41%	61,77%	58,82%
	момичета	50,00%	47,37%	89,47%	60,52%
14-15 г.	момчета	50,00%	20,00%	40,00%	70,00%
	момичета	36,36%	45,45%	72,73%	54,54%
16-18 г.	момчета	54,54%	54,54%	72,73%	72,72%
	момичета	42,86%	57,14%	78,57%	57,14%

Таблица 6. Проява на различни форми на агресия при момичетата и момчетата

Възрастови групи		Форми агресивност в %		
		раздразнителност	недоверие	ревност и омраза
10-11 години	момчета	100%	100%	100%
	момичета	100%	100%	100%
12-13 години	момчета	41,17%	79,41%	76,47%
	момичета	42,10%	68,42%	68,42%
14-15 години	момчета	60,00%	80,00%	50,00%
	момичета	90,00%	72,72%	81,81%
16-18 години	момчета	45,45%	81,81%	72,72%
	момичета	71,43%	71,42%	92,85%

В зависимост от половите различия се забелязва по-силно изразена проява на вербална и индиректна агресия у момичетата при всички изследвани възрастови групи за разлика от момчетата, като най-висок е процентът на вербална агресия при 12-13 годишните – 89,47%. Тези данни се потвърждават от наблюденията на поведението и разговорите с учителите. Резултатите от изследването сочат, че момичетата са склонни по-често да използват ключките, зловни шеги, за да могат да въздействат индиректно върху друг човек, за да го наранят и обидят. Не са изключени и други форми на проява на индиректната агресия, като кръсъци, блъскане на врати и др. От наблюденията и разгворите с ученици, учители и ръководители на училища се потвърждават данните, че момичета често проявяват негативните си чувства чрез викове, караници, употреба на груби думи и изрази (заплахи, ругатни, клетви и др.). Това агресивно поведение е характерно както при взаимодействие с връстници и съученици, така и към учители и други възрастни. Косвената агресия свидетелства за фрустрираност, свързана с нарушение на плановете на подрастващия и неговите опити да съдържа агресивните си прояви. Често тези прояви се пренасят на неодушевени предмети (момчето стои замислено и удря с пръчка оградата) и трети лица от близкото обкръжение, родители, учители (немотивирана грубост, отказ от изпълнение на обичайни функции). При момчетата и юношите, тази форма на агресия се проявява по-често като компенсаторна възможност при възпитание в непълно семейство (без баща), при ниска степен на самооценка или невисок рейтинг в групата. При някои случаи такива юноши се дистанцират от групата, избягват контакт

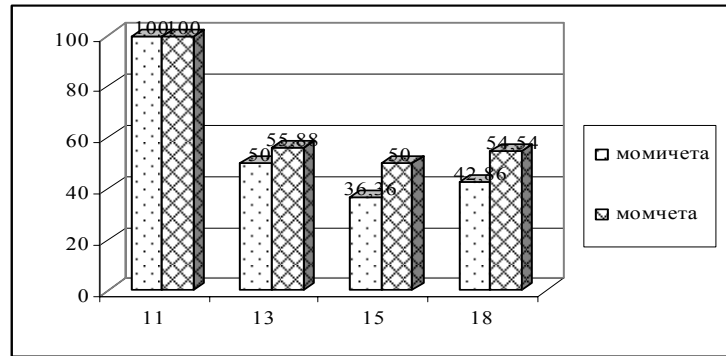
с връстниците си, склонни са към извършване на необмислени, антисоциални, груби постъпки.

По-силно се проявява агресивната раздразнителност при изследваните от всички възрастови групи момичета, като особено чувствителна е разликата при 14-15 и 16-18 годишните. Тоест, вероятността при най-малката възбуда да реагират с избухване, рязкаст и грубост е по-голяма при момичетата, отколкото при момчетата. Според нас и други изследователи, раздразнителността не е особен показател за агресията, но в комбинация на високи нива на телесна и косвена агресия би била особено опасен показател. Резултатите от изследването ѝ отразяват степента на готовност към агресивни действия, но нямаме основания за опасения, защото не е съчетана с висока степен на физическа или косвена агресия.

Проявата на ревност и омраза към околните, като агресивна реакция може да се очаква предимно при момичетата от 14-15 и 16-18 години. Чувството се обуславя от натрупана горчивина и гняв към всички и целия свят. Тази форма е изразена по-силно при момчетата на 12-13 години и заедно с високи нива на недоверие (подозрителност), служат като показател на обща нестабилност в отношенията на индивида с окръжаващата го среда. Много високи показатели над 80 трябва да предизвикат безпокойство и търсене на специализирана помощ от психолог. Телесната агресия според резултатите е по-характерна за момчетата и близка в процентно отношение за всички възрастови групи от 12 до 18 години, като варира от 50 до 100%. Проява на телесна агресия при 11 годишните е еднаква за давата пола, а близка по сила и проценти е при момичетата на 12-13 години – 50% и 56%

при момчетата от същата група. Предполагането, че момчетата са по – агресивни от момичетата и проявяват

значително по – често физически агресивни действия от момичетата се потвърждава за 14-15 и 16-18 годишните.



Фигура 1. Проява на телесна агресия при момичета и момчета от различни възрастови групи

Висок е процентът (прибл. 80%) от всички изследвани момчета от различни възрасти, които са показали силно изразено агресивно недоверие. Учениците са със заострено внимание и недоверие приемат хората и тяхното поведение, защото са предпазливи и смятат, че околните имат намерение да им навредят.

ИЗВОДИ

Резултатите на различни учени и от нашето изследване доказват, че при хората не само биологическият, но предимно социокултурният подбор е важен за оцеляването. Разликите в модела на мъжкото и женско поведение се обясняват предимно с промените в психиката на жените, постиженията им в социалните, производствени и семейно-битовите отношения в съвременното общество.

По-високи са стойностите на физическата агресия при момчетата и юношите, а при момичетата и девойките - вербалната и индиректната форма на агресия.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бэрн, Р., Дебора Ричардсон Агресия, http://www.krotov.info/libr_min/b/bah tin/baron02.html
2. Иванов, И. Методика за изследване на полеворолевия стереотип, <http://ivanpivanov.awardspace.com/admin/js/spaw2/uploads/files/POLROL.pdf>
3. Кон, Игор Изменящият се мъж в изменящия се свят. Маскулинността като история <http://liternet.bg/publish6/ikon/izmenia shtiat.htm>
4. Пехливанова, М. Проява на агресивност у ученици в различни стадии на пубертета и юношеската възраст, V Балкански конгрес на тема “Образованието на Балканите днес”, Одрин, октомври, 2009.
5. Фром, Ерих Анатомия на човешката деструктивност, С., 2003.